

LISZT ÉS A TÁRSMŰVÉSZETEK



Az elmúlt három esztendő egymást követő muzsikusevfordulóit különleges alkalmat kínáltak az Országos Széchényi Könyvtár számára, hogy mennél szélesebb közönséggel ismertethesse meg zenei vonatkozású dokumentumait. 2009-ben a hosszú évtizedeken át az Esterházyak szolgálatában álló s ekképp tiszteletbeli magyarnak is tekintett Joseph Haydn halálának 200. évfordulójára emlékeztünk az Erekytérben látható *Haydn hétszer* kamarakiállításával, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében működő Zenetörténeti Múzeummal társrendezett, nagyszabású *Haydn és Magyarország* tárlattal. Tavaly Erkel Ferenc születésének bicentenáriumát ünnepeltük hasonló módon, a 19. századi Magyarország zenés színházi kultúráját áttekintő *Opera és nemzet* kiállítással, valamint a folyamatosan bővülő erkel.oszk.hu tematikus honlap megnyitásával. Az idei évben pedig Liszt Ferenc születésének 200. évfordulója adta az apropót, hogy a – megint csak a Zenetudományi Intézettel együttműködve létrehozott – *Liszt és a társművészetek* kiállítás keretében nem csupán a zeneszerző életét és műveit, de egyszersmind a különböző művészeti ágak a romantika századában általánossá vált (s Liszt kompozícióiban valóban példaszerűen tanulmányozható) kölcsönhatását is bemutassuk.

Visszatekintve a 2009 tavasza óta a Zenetörténeti Múzeumban létrejött három nagyszabású kiállításra elégedetten állapíthatjuk meg, hogy az előkészületek évről évre gördülékenyebben haladtak. Az Országos Széchényi Könyvtár részéről a vezető szerepet a tematikából adódóan természetesen mindhárom alkalommal a Zeneműtár játszotta, de a *Haydn és Magyarország* az eszterházi operajátszást bemutató termék és az *Opera és nemzet* kiállítás egészének összeállításában meghatározó szerep jutott a Színháztörténeti Tár munkatársainak is, az idei évben pedig – az irodalom, mint Liszt életében kiemelkedően fontos társművészet bemutatásának céljából – nagy számban kerültek a vitrinekbe a törzsgyűjtemény dokumentumai is. A három kiállítás különleges értékét azonban talán éppen az adta, hogy a nemzeti könyvtár gazdag gyűjteményéből válogatott források a Zenetörténeti Múzeumban nem önmagukban kerültek bemutatásra, hanem szervesen illeszkedhettek a számtalan korabeli festmény, szobor, érme, ékszer és hangszer felidézte eredeti kulturális közegükbe.

Az idei kiállítás főkurátora Eckhardt Mária, a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont tudományos igazgatója volt, akit éppen tavaly novemberben avattunk az Országos Széchényi Könyvtár örökös tagjává is. Az ál-

tala kidolgozott koncepció szerint az első terem az ifjú Liszt műveltségét meghatározó kulturális élményeket veszi sorra. A látogató megismerkedhet a kisgyermek első – nagyobb részét vallási tárgyú – olvasmányjaival; egy teljes párizsi szalngarnitúra és egy valódi Erard-zongora segítségével megérezhet valamit az 1820-as, '30-as évek párizsi irodalmi szalonjainak hangulatából, amely a fiatal zeneszerző előtt is egészen új világokat nyitott meg; végül pedig számos korabeli metszet és festmény idézi elénk a lélegzetelállító tájakat, amelyek látványa a Marie d'Agoult grófnéval Svájcba szökö ifjú muzsikust is magával ragadta.

Mint a molinón olvasható ismertetőszöveg is hangsúlyozza, Liszt volt az első, aki nem csupán természeti képeket vagy irodalmi műveket, de konkrét képzőművészeti alkotásokat is „megzenésített” – ennek a tételnek különösen szép illusztrációit láthatjuk a második teremben, ahol többek között az *Egy utazó albuma (Album d'un voyageur)* Itáliában készült darabjaival ismerkedhetünk meg. A kétszárnyú ajtón belépve mindjárt Raffaello *Szent Cecília extázisa* című híres képének nagyméretű reprodukciójára esik a tekintetünk, s a molinón a zeneszerző e festményhez fűzött elemző gondolatait is elolvashatjuk, majd a vitrinekben elénk tárulnak Liszt *Szent Cecília legendájának* különféle zenei forrásai. A további tárlók a zeneszerző számos későbbi, egyházi vonatkozású művét idézik meg, a falakra került Itália-ábrázolások – így például Barabás Miklós és Libay Károly művei – pedig arra emlékeztetnek, e Liszt számára oly fontos élmény mennyire általános volt a maga korában: az antik romokkal tarkított tájakon tett hosszasan tanulmányút ekkorra már (szinte műfajtól függetlenül) minden valamirevaló alkotóművész tanulóéveinek részét képezte.

A harmadik terem voltaképpen egy átjáró, amelynek falaira Liszt „arcai és álarcai” kerültek: egyfelől olyan képek másolatai, amelyeken valamelyik figura mintája a zeneszerző volt, másfelől néhány címlap, illetve részlet azokból a korabeli kulcsregényekből, amelyekben Liszt – akár afféle cameo-szerepben, akár egyik-másik szereplő többé-kevésbé titkolt modelljeként – maga is megjelenik.

Az aprócska átjáróból azonban máris továbbléphetünk a negyedik és egyben legnagyobb terembe, amely Liszt szimfonikus programzenéjét tekinti át. Kortársai meglehetősen értetlenül szemlélték, amikor a világhíres zongoraművész váratlanul felhagyott addigi virtuóz pályafutásával, és Weimarban telepedett le, hogy az udvari színház élén – bizonyos értelemben Goethe örökébe lépve – immár a kultúraszervezésnek és a zeneszerzésnek szentelje idejét. A Németország egykori „irodalmi fővárosában”



A párizsi szalon

A Zichy család és Liszt kapcsolatát bemutató tárló

töltött bő évtized mindenestre szinte elkerülhetetlenül lett Liszt pályáján a társművészetek és a zene közötti kapcsolat új lehetőségeivel való termékeny kísérletezés

időszaka: a *Dante*-, illetve a *Faust-szimfónia* és különösen a szimfonikus költemények óriási hatást gyakoroltak a kortársakra és a későbbi zeneszerző-nemzedékekre egyaránt. A kiállítás azonban nem csupán e kompozíciók elsődleges inspirációs forrásait veszi számba, de egyszerűen bemutatja az ugyanazon művek által ihletett társművészeti alkotásokat is: Gustav Doré az *Isteni szín-játékhoz* készített metszetei, Zichy Mihály *Faust-sorozata* vagy Delacroix *Hamlet-illusztrációi* egyszerűen új fényt vetnek Liszt személyes interpretációjára is. A terem távolabbi végében Munkácsy Mihály híres Liszt-portréja vonja magára a figyelmet – annál is több joggal, mivel a két művész baráti kapcsolatban állt, és a zeneszerző kései magyar rapszódiái közül a 16-os számút éppen Munkácsynak ajánlotta.

A portré egyszerűen átvezet az ötödik terembe, amely Liszt magyar kapcsolatait mutatja be részletesebben is. 1840 januárjában adott nevezetes pesti koncertjeit követően a zeneszerző rendszeresen visszajárt Magyarországra, a '70-es évek elejétől pedig már állandó lakást is fenntartott a fővárosban, s így elkerülhetetlenül megismerkedett a hazai művészeti és politikai élet szinte valamennyi vezető alakjával Barabás Miklóstól Reményi Edén át Jókai Mórig, Eötvös Józseftől Teleki Lászlón keresztül Apponyi Albertig. E kapcsolatok mély nyomot hagytak Liszt szá-



mos kompozícióján is, lévén a cigányos–magyaros zenei idioma jellegzetes elemei korántsem csupán a kifejezetten népies ihletésű művekben jelennek meg. A terem emellett részletesen bemutatja Liszt az 1850-es évek végén (először franciául) megjelent *A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon* című kötetének hazai fogadtatását, hiszen a kötet alaptézise – miszerint a magyarok zenéje voltaképp a cigányok szellemi tulajdona volna – csaknem jóvátehetetlenül megmérgezte a zeneszerző és a hazai vezető körök viszonyát.

A megint csak kisebb hatodik terem két részre oszlik: egyik felében Liszt dalainak, melodramáinak és kórusainak szövegíróival ismerkedhetünk meg, a másikban pedig a zeneszerzőről fennmaradt számos karikatúra között böngészhetünk. A következő szoba a zeneszerző életművét teljes körűen elérhetővé tenni próbáló

összkiadások történetébe enged bepillantást – érthető büszkeséggel hangsúlyozva, hogy a kurrens *Új Liszt Kiadás* éppen Budapesten készül, és az Editio Musica gondozásában jelenik meg. Az utolsó, nyolcadik terem falait az ugyancsak Eckhardt Mária gondozta (és részben az Országos Széchényi Könyvtár dokumentumait is bemutató) jubileumi plakátkiállítás 16 tablója borítja, a vitetűvásznon pedig a múzeumba látogató csoportok előzetes egyeztetés nyomán néhány Liszttel kapcsolatos filmrészletet is megtekinthetnek.

Az idei *Liszt és a társművészetek* kiállítás méltó záróakordja a Zenetörténeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár között az elmúlt években megvalósult termékeny együttműködésének. A tárlat 2012 augusztusi zárását követően – a három nagy muzikus-bicentenárium elmúltával – a múzeum termei ismét saját, állandó kiállításnak adnak majd otthont. A zenei vonatkozású könyvtári dokumentumok és a társművészetek alkotásainak párhuzamos bemutatásával kapcsolatban szerzett tapasztalatoknak azonban bizonyára mind a múzeum, mind a nemzeti könyvtár munkatársai jó hasznát veszik majd későbbi, immár nem hasonló koprodukcióban megvalósuló kiállításuk tervezésekor is.

Mikusi Balázs
mikusi.at.oszk.hu